

Drugshandel en politiek geweld

*H.T. van der Veen**

De aanslagen van 11 september 2001 in New York en Washington en die van 11 maart 2004 in Madrid zijn al snel in verband gebracht met de internationale drugshandel. De veronderstelde daders werden voor een deel teruggevoerd op Marokko en Afghanistan, landen die niet alleen een bevolking hebben die overwegend moslim is, maar die tevens de belangrijkste producenten zijn van respectievelijk cannabis en opium. In de uitspraken van nogal wat politici en veiligheidsdiensten, evenals in vele journalistieke berichten en strategische analyses, wordt sterk gesuggereerd dat de drugshandel een impuls geeft aan dit soort vormen van politiek geweld. In het algemeen wordt daar de conclusie aan verbonden dat de drugshandel harder moet worden bestreden.

Dit artikel bespreekt allereerst het bewijs dat wordt aangevoerd voor de steun die de drugshandel zou hebben gegeven aan deze terreur-aanslagen alsook de mechanismen via welke in strategische analyses het verband tussen drugs en politiek geweld wordt gelegd. Vervolgens gaat het in op de relevantie van dergelijke verbanden. Daartoe probeert het de vraag te beantwoorden of er iets bijzonders met de drugshandel aan de hand is dat haar, meer dan andere economische sectoren, doet bijdragen aan het financieel of anderzins ondersteunen van politiek geweld. In het tweede deel van dit artikel wordt de causaliteit van het verband tussen de drugshandel en politiek geweld omgedraaid om te bezien in hoeverre politiek geweld een stimulans kan geven aan de drugshandel. Uitgangspunt van dit deel van de analyse is de relatieve anarchie die door het verbodsregime wordt gecreëerd in de productielanden voor drugs alsook in de handelsstromen die deze landen verbinden met de uiteindelijke consumenten. Aan de hand van inzichten die zijn gegenereerd in de historische sociologie wordt beargumenteerd hoe deze relatieve anarchie speciale voorwaarden schept waaronder zowel drugsondernemers als gewelddadige ondernemers zich kunnen verrijken en politieke doelen kunnen nastreven met behulp van militaire middelen. Via deze meer algemene redene-

* De auteur studeerde Internationale Betrekkingen aan de Universiteit van Amsterdam en behaalde zijn doctorstitel aan het Europees Universitair Instituut in Florence.

ring en met behulp van voorbeelden uit andere regio's bespreek ik ten slotte hoe de relatie tussen islamitisch geweld en de drugshandel uit Marokko en Afghanistan zich in de toekomst zou kunnen ontwikkelen.

De drugs- en terreurconnectie

Na 11 september 2001 werd het Taliban-regime in Afghanistan aangegeven als zijnde verantwoordelijk voor het beschermen van de veronderstelde organisatoren van dit geweld. De Afghaanse weigering Osama bin Laden (zonder bewijs) aan de Verenigde Staten uit te leveren werd gevolgd door het Amerikaanse besluit Afghanistan binnen te vallen en het zittende regime te verdrijven. Het is nu een Westers (semi-)protectoraat waar geprobeerd wordt opnieuw een staat op te bouwen en een regering te creëren die in toenemende mate op legitimiteit moet gaan steunen. Afghanistan is ook de grootste opiumproducent in de wereld.¹

Zowel bij de militaire interventie alsook in het daaropvolgende proces van hernieuwde staatsvorming komen de oorlog tegen drugs en die tegen islamitische terreur elkaar tegen. Aanvankelijk diende de rol van Afghanistan in de illegale drugseconomie als extra legitimeringsbron voor de militaire interventie in Afghanistan. Van vele zijden werd beweerd dat verdachten van de aanslagen in de VS (al-Qaeda en de Taliban) via de drugshandel aan geld komen.² Van de Taliban is bekend dat zij belasting hieven op de opiumproductie en de drugshandel.³ Er wordt ook beweerd dat de Taliban een eigen opiumvoorraad aanhielden. Dit zou een verklaring bieden voor het besluit van de Taliban in 2001 een verbod op opiumproductie in te voeren, aangezien hun eigen voorraad daarna aanzienlijk in waarde was gestegen. Na hun val is er van deze voorraad echter niets meer gezien of gehoord. Ondanks luid getrompetter van drugsbestrijdingsorganisaties en politici in vooral de VS is het bewijs voor betrokkenheid van de resterende Taliban of al-Qaeda-strijders bij de drugshandel miniem (zie bijvoorbeeld het verslag van een hoorzitting van de Amerikaanse

1 Voor een recente analyse van de Afghaanse opiumeconomie zie UNODC.

2 Zo bijvoorbeeld premier Tony Blair in een toespraak tot de jaarlijkse congres van de Labour Partij, Brighton, 2 oktober, 2001: *'De wapens die de Taliban vandaag kopen worden betaald met het leven van jonge Britten die hun drugs in Engeland op straat kopen. Dit is een ander onderdeel van hun regime dat we zouden moeten vernietigen.'*

3 OGD (2000, p. 45).

Huis van Afgevaardigden van 12 februari 2004).⁴ Verbazingwekkend is dit niet aangezien nog maar van weinig mensen gerechtelijk is aange- toond dat ze lid zijn van al-Qaeda, laat staan dat ze een dubbelrol zouden hebben gespeeld in de drugseconomie. Toch doen al sinds de Sovjet-inval van 1979/80 geruchten de ronde dat krijgsheren in Afghanistan hun bewapening zouden financieren via de drugs- handel.⁵

Onder het huidige protectoraat is het verband tussen politiek geweld en drugs een veel minder eenduidig probleem geworden, aangezien nu door de nieuwe machthebbers een orde moet worden gecreëerd in een situatie waar een op de tien inwoners (zo'n 2,3 miljoen van de 20-25 miljoen Afghanen) direct betrokken is bij de opiumproductie, en nog velen meer in gerelateerde activiteiten. De drugseconomie maakt een geschatte 30% uit van de totale (formele en informele) Afghaanse economie (2,8 miljard US dollar/ 2,2 miljard euro) en staat gelijk aan zo'n 60% van de formele economie (UNODC 2004).

Nu worden diegenen die zich tegen het huidige bewind van president Karzai verzetten ervan beschuldigd betrokken te zijn bij de drugshan-

4 Het 'bewijs' betreft met name een vrachtschip (in andere versies zijn het meerdere sche- pen of alleen een klein vissersschip) dat eind 2003 door de marine van de Verenigde Staten zou zijn onderschept in de Perzische Golf en dat naast zakken hash ook mensen vervoerde die ervan verdacht werden banden te hebben met al-Qaeda. Zelfs hiervan ver- moedt Pierre-Arnaud Chouvy, die al vele jaren de opiumhandel in Azië bestudeert, dat het een geval van 'political intelligence' betreft dat in de wereld is gebracht met andere doeleinden dan waarheidsvinding (*Terrorism monitor*, 20^e jrg., nr. 2, 2004). Daarnaast wor- den in verschillende publicaties banden aangevoerd tussen Mullah Omar, Osama bin Laden en geld- en wapenhandelaren die ook met de drugseconomie verbonden zouden zijn, zoals Haji Juma Khan die volgens westerse inlichtingendiensten in wapens en drugs handelt tussen Pakistan en het Midden-Oosten. De commissie die de aanvallen van 9/11 heeft onderzocht schrijft echter dat er 'geen substantieel bewijs is dat Al-Qaeda een belangrijke rol heeft gespeeld in de drugshandel of daarvan – voor of na 9/11 – afhanke- lijk is geweest voor haar financiering' (ibidem).

5 De opiumproductie van Afghanistan was gedurende de Sovjet-bezetting veel kleiner dan ze nu is. Sommige van de *warlords* werden toen echter wel zeer ruimhartig van wapens voorzien door de Amerikaanse Central Intelligence Agency (CIA). Het geld hiervoor kwam voor een deel uit Saudi-Arabië, terwijl de Pakistaanse militaire inlichtingendienst Inter Services Intelligence (ISI) het transport verzorgde. Veel van deze hulp bleef in Pakistan steken of de mujahedeën moesten er alsnog voor betalen. Op de weg terug namen de Pakistanen regelmatig in Afghanistan geproduceerde drugs mee. Het is daarom niet geheel duidelijk wat de rol is geweest van de drugshandel in het financieren van deze oorlogsepisode. Deze militaire hulp droeg aanzienlijk bij in het doen stijgen van de prijs voor het instandhouden van het Sovjet-imperium, wat – althans voor de Amerikanen – het enige doel was. Sommige van de *warlords* die gedurende de strijd tegen de Sovjet- bezetting de meeste wapensteun kregen, zoals Gulbadin Hekmatyar en zijn Hezb-e- Islami-beweging, strijden nu tegen de Karzai-regering en haar buitenlandse beschermers.

del. Maar zelfs als de drugsbestrijding bij zou dragen aan het elimineren van politieke en militaire tegenstanders, dan blijft de vraag hoe een staat en samenleving kan worden opgebouwd waarvan een groot deel van de onderliggende economie illegaal is verklaard. Na drie jaar de opiumproductie goeddeels genegeerd te hebben heeft de VS afgelopen november (2004) 780 miljoen US dollar vrijgemaakt voor de drugsbestrijding in Afghanistan. Er zijn aanwijzingen dat – net als bij de cocaïden in Colombia – met het verdelgen van Afghaanse opium- en landbouwarealen is begonnen (TNI, 2005).

Marokko

In het geval van de aanslagen in Madrid is al vrij snel een verband gelegd met de drugshandel toen bleek dat de explosieven die waren gebruikt voor een deel betaald waren met hasj (30 kilo) en een kleinere hoeveelheid ecstasy. Voorts zijn nogal wat mannen van Marokkaanse afkomst met de aanslagen in verband gebracht van wie er minstens acht in de politiearchieven voorkwamen in verband met eerdere drugsdelicten. Er circuleren ook berichten die verdergaande verbanden suggereren. Het betreft dan echter vormen van *guilt by association*; zoals een broer van een van de verdachten die in drugs handelt, of het feit dat sommige verdachten afkomstig zijn uit een stad in Noord-Marokko (de regio waar de Marokkaanse cannabis wordt verbouwd). Naast drugsactiviteiten pleegden leden van deze cel ook berovingen, fraude met krediet- en telefoonkaarten en autodiefstal. Voorts zouden er overeenkomsten bestaan in de wijze waarop terroristen zich organiseren en hoe de 'georganiseerde misdaad' dat zou doen (geheimhouding, moeilijk te penetreren netwerken, het gebruik van witwaskanalen enzovoort). Gewezen wordt op de verwevenheid van netwerken via welke drugs en migranten worden gesmokkeld. Tot slot zou er sprake zijn van werkcontacten die gearresteerde drugsdealers in de gevangenis leggen met moslimextremisten. Ook in Marokko, en waarschijnlijk eveneens in de Marokkaanse diaspora, is een groot aantal mensen voor het levensonderhoud afhankelijk van de illegale drugseconomie. Zo'n honderd- tot tweehonderd-duizend boeren in het noordelijke Rifgebergte zijn met hun gezinnen bij de productie van cannabis betrokken en vele anderen zijn werkzaam in opslag-, transport- en distributieactiviteiten.⁶ Ook daar

⁶ Voor een recent rapport over de Marokkaanse cannabiseconomie zie UNODC/ Royaume du Maroc (2003a).

draagt de drugseconomie voor een belangrijk deel bij aan het Bruto Nationaal Product (geschat wordt dat de cannabisindustrie zo'n 2 miljard dollar (1,6 miljard euro) toevoegt aan de formele economie). Consumenten in de lidstaten van de Europese Unie zijn de belangrijkste afnemer van Marokkaanse cannabisproducten. Binnen Europa worden grote hoeveelheden hasj onderschept en worden veel hasj-handelaren gearresteerd. Maar ten aanzien van Marokko is de Europese benadering er een van laissez-faire. Europa onderneemt niets om het Marokko onmogelijk te maken deze handel formeel te reguleren.

Sterke banden?

Samenvattend concluderen de meeste rapporten dat er sterke banden zijn tussen terrorisme en drugs. De pers doet daar vaak nog een schepje bovenop en veel strategische analyses stellen zich hier weer goeddeels mee tevreden (zie bijvoorbeeld de Jane's Intelligence Review, Jane's Terrorism and Security Monitor of Jane's Islamic Affairs Monitor). In zulke strategische analyses en in het discours van drugsbestrijders en politieke/militaire ondernemers ligt de nadruk op drie aspecten die het belang van de relatie tussen drugshandel en terrorisme zouden moeten aantonen:

- de drugshandel zou terrorisme financieren;
- de drugshandel en terrorisme zouden zich beide van hetzelfde soort 'criminele' praktijken bedienen en hetzelfde soort netwerken onderhouden en aldus een soort logistieke alliantie vormen;
- in de plaatsen van herkomst van de drugs en vooral in de gevangenis zouden drugsondernemers en terroristen tot wederzijdse beïnvloeding en tot nadere uitwisseling van kennis en middelen komen. Dit wordt als een belangrijke factor in de rekrutering beschouwd.⁷

Wat ontbreekt in dergelijke analyses is het motief, de causaliteit en de context waarbinnen dergelijke verbanden tussen drugs en politiek geweld tot stand kunnen komen. Wat daarom eveneens gebrekkig is, zo niet ontbreekt, is een handelingsperspectief om dit soort verban-

⁷ Zie bijvoorbeeld Jane's Intelligence Review, Augustus 01, 2004.

den tegen te gaan, op een andere wijze dan al heel lang – onsuccesvol, althans in termen van de officiële doelstellingen van het beleid – in de drugsbestrijding wordt gedaan. Maar misschien moet allereerst de vraag worden gesteld waarom het überhaupt van groot belang zou zijn als de drugshandel op bovenstaande manieren het ‘terrorisme’ ondersteunt. Zou het minder ernstig zijn wanneer zulke gewelddaden uit bijvoorbeeld de olie- of tomatenhandel worden betaald? Is het nu problematischer wanneer terreurcellen zich van de criminele markt bedienen en gebruikmaken van een onderwereld-logistiek, of moeten we ons meer zorgen maken wanneer politieke extremisten een normale baan en een burgerbestaan hebben alvorens tot geweld over te gaan? Voor het geld hoeft men een aanslag als in Madrid sowieso niet te laten. Volgens een recent rapport van de Europese Commissie zou deze aanslag zo’n achtduizend euro hebben gekost.⁸ Ook het onderhouden van de daarvoor noodzakelijke netwerken is niet duur (Europese Commissie, 2004, p. 3).⁹ De kosten van de aanslagen in de VS worden op zo’n vier- à vijfhonderdduizend dollar geschat. Bij mijn weten is hierbij geen financiering door drugsgeld aangetoond (Osama bin Laden betaalde de Taliban voor bescherming en niet andersom). In oktober 2004 besloot de Spaanse regering gedetineerde vermeend radicale moslims te isoleren – het waren er toen 73 – opdat ze geen nieuwe aanhang zouden kunnen werven. Er zitten daarnaast vele duizenden mensen vast wegens drugsdelicten. In 2002 werden er in Spanje 17.430 mensen op deze gronden gevangengezet, waarvan 9.042 voor cannabisdelicten (OESD, 2003). In 1998 zaten er 1418 Marokkanen vast in Spanje voor drugshandel (OESD, 1998). Ook in Marokko worden elk jaar vele duizenden mensen gevangengezet wegens betrokkenheid bij de cannabishandel. Gezien het totaal aantal mensen dat een inkomen verdient in deze sector is onduidelijk wat maakt dat de een wordt opgepakt en de ander niet. In vele gevallen lijkt dit afhankelijk te zijn van politieke en fiscale criteria – althans waar het de grotere drugshandelaren betreft (Van der Veen, 2004). Opvallend is dat vooral wordt verondersteld dat de drugshandel een

8 Dit lijkt een wel erg lage schatting. Andere berichten maken gewag van alleen al zeven-duizend euro die naast de hasj en ecstasy voor de explosieven zou zijn betaald. Een kilo hash kost in Spanje al zo’n vijftienhonderd euro.

9 Thomas Naylor (1993) geeft een nuttige analyse van hoe gewapende – niet statelijke – groepen zich kunnen financieren, afhankelijk van de fase waarin hun strijd zich bevindt en de mate van controle en steun die ze over en van bevolkingsgroepen, en hun economische middelen weten te verwerven.

extra impuls geeft aan het terrorisme. Maar het is wellicht ook interessant om te bezien of er een causaal verband te leggen is dat de andere kant op gaat. Dit roept dan uiteindelijk de vragen op hoe het gebruik van (politiek) geweld de drugshandel kan stimuleren en of de drugshandel wellicht eerder dan andere economische sectoren bereid is of gedwongen kan worden bij te dragen aan politiek geweld. Om wat meer inzicht te krijgen in motieven, causaliteit en context waarbinnen verbanden tussen drugshandel en (islamitisch) geweld totstandkomen, zal ik in het vervolg van dit artikel proberen deze vragen te beantwoorden. Daarvoor grijp ik eerst terug op meer algemene inzichten zoals die zijn gegeneerd in de historische sociologie over staatsvormingsprocessen. Deze discussie maakt het mogelijk in meer algemene termen de rol te bespreken die geweld kan spelen in het vormgeven van relaties tussen staten, markten en burgers. In het besluit analyseer ik dan wat dit betekent voor de relatie tussen drugs en geweld in Afghanistan en Marokko, alsook de wijze waarop deze van invloed kunnen zijn op de verspreiding van radicaal islamitisch geweld.

Relatieve anarchie

In zowel Afghanistan als Marokko zijn onder de huidige drugswetgeving miljoenen mensen, waar het hun economische activiteiten, hun vrijheid en vaak ook een deel van hun bezittingen betreft, buiten de bescherming van de wet gesteld. Ook voor het oplossen van conflicten die met de drugsproductie en -handel samenhangen zijn ze goeddeels op zichzelf aangewezen. Naast repercussies voor het economisch functioneren heeft dit ook gevolgen voor hun bredere maatschappelijk functioneren. Op burgerrechten kunnen ze vanwege hun criminele status geen aanspraak maken en ze worden belemmerd in de uitoefening van politieke en sociale rechten. Tegelijkertijd maakt het verbodsregime het de overheden in deze landen vrijwel onmogelijk normatief regulerend op te treden in de drugseconomie, zonder de beschuldiging van 'corruptie' en 'narco-staat' op zich te laden. Het resultaat van deze Catch-22 is een relatieve anarchie, met ongereguleerde markten en grote bevoegdheden voor het veiligheidsapparaat van de staat. Het is in deze structurele context dat de verbanden tussen illegale drugshandel en (islamitisch) geweld totstandkomen. Landen als Marokko en Afghanistan zien zich geconfronteerd met

onaangename feiten en weinig keuzes. Niets doen en de drugsindustrie ongecontroleerd laten floreren zou economische, financiële en politieke krachten voortbrengen die de autoriteit en legitimiteit van de overheid kunnen ondermijnen. Zulke oppositie zou zelfs nog sneller van de grond komen als de overheid repressief tegen de hele drugsindustrie zou optreden. Elke overheid en machthebber moet uiteindelijk z'n burgers en cliënten beschermen om aan de macht te blijven, en moet anders rekenen op hun oppositie. Ook kan een overheid het zich zelden permitteren om geen belasting te heffen over belangrijke economische activiteiten en de drughandel vrij te stellen van belastingheffing. In vrijwel alle landen wordt dit fiscale gat dan ook opgevuld met andere mechanismen die het mogelijk maken middelen aan de drughandel te onttrekken (Van der Veen, 2003b).

Machthebbers doen er dus verstandig aan om de basisfuncties van staatsgezag uit te oefenen ten aanzien van de drughandel binnen hun jurisdictie of invloedssfeer. Dat komt neer op het belasten van de drugsindustrie, bescherming van minstens een deel van de betrokkenen bij de drughandel en het gebruik van geweld tegen hen die zich afwijkend gedragen of opstandig zijn. Waar het handelen van staten ten aanzien van de drughandel in verschilt, is de wijze waarop ze deze basisfuncties uitoefenen en hoe ze deze combineren om de potentiële anarchie in drugsmarkten en machtsmisbruik door drugsbestrijders in te dammen.

Er zijn vele manieren waarop deze basisfuncties voor het verwerven van gezag en heerschappij kunnen worden uitgeoefend.¹⁰ Extractie – het onttrekken van middelen aan de drughandel – kan de vorm aannemen van reguliere belastingheffing (zoals bijvoorbeeld in het geval van de Nederlandse coffeeshops) of meer op afpersing lijken waar drugsondernemers onder druk worden gezet om een deel van hun

¹⁰ Ik ontleen dit analysekader met name aan het werk van Charles Tilly (1985, 1997) die aldus het proces van staatsvorming in Europa heeft beschreven. Van speciaal belang hier is zijn begrip van het protection racket als manier om gezag te vestigen. Het verlenen van bescherming is in zijn analyse een van de kernfuncties die moet worden vervuld om de staat in stand te houden. Echter, de beschermingsbehoefte van de onderdanen hoeft niet noodzakelijkerwijs door externe krachten te worden gegenereerd. Het kan ook zo zijn dat de overheid zelf verantwoordelijk is voor de dreiging waartegen ze, tegen een prijs, bescherming aanbiedt. De mate waarin een overheid zelf verantwoordelijk is voor de dreiging en de prijs die ze voor haar diensten vraagt bepaalt in Tilly's optiek of een heerser een legitieme beschermer is dan wel een racketeer.

bezit af te staan. Zelden belanden de opbrengsten van extractie-systemen in de algemene kas. De beschermingsfunctie kan zo worden uitgeoefend dat daadwerkelijk diensten aan drugsondernemers, consumenten en de bredere samenleving worden geboden. Maar veel vaker neemt de bescherming de vorm aan van een protection racket. In dat geval is het eerder de drugsbestrijding zelf die de gevaren schept waartegen ze de samenleving pretendeert te beschermen en waarvoor ze zich door de samenleving laat betalen.

In Marokko zijn nog vele informele instituties werkzaam die zorgdragen voor een relatief geweldloze incorporatie van de drugshandel in de samenleving; voor het geweldloos beslechten van conflicten en voor het sociaal organiseren van de productie en handel in drugs. Daar is de gewapende arm van de staat nog enigszins, al is het gebreking, gevoelig gehouden voor de bredere belangen van de staat en de samenleving in haar omgang met de drugshandel en wordt afwijkend gedrag van drugsondernemers ingetoomd (Van der Veen, 2004).

In Afghanistan is – na de val van de Talibaan – de controle over het land, de bevolking en haar economische activiteit opgesplitst tussen ‘warlords’, die ieder voor zich – binnen hun eigen jurisdictie – het monopolie op geweld, belastingheffing en bescherming verdedigen, en dit niet alleen maar waar het de drugseconomie betreft (Barnett, 1999; B.I.C.C., 2003).

Om kort te gaan, het verbodsregime voor drugs creëert een situatie van relatieve anarchie waarin het voor samenlevingen moeilijk is zich tegen drugsmarkten en drugsreguleerders te verweren. Het belemmert de vreedzame oplossing van conflicten tussen actoren in de staat, drugsmarkten en de bredere samenleving. Tergelijkertijd biedt deze situatie een stimulans voor gewelddadige ondernemers om politiek en economisch gewin te behalen via vormen van extractie, protection rackets en het selectief gebruik van geweld.¹¹

Is het niet de gewapende hand van de overheid zelf, dan zijn het wel andere formaties die het reguleringsgat opvullen. Daar waar staten falen belasting te heffen, hun burgers te beschermen en normerende wetten en gedragsregels te handhaven, ontstaan vormen van zelf-

11 In het geval van drugs is deze situatie bij ‘wet’ gecreëerd. In vele landen komt niet zelden eenzelfde soort anarchie tot stand waar verschillende groepen gewapende ondernemers elkaar het recht betwisten hun gezag over bijvoorbeeld olie, diamanten of andere schaarse middelen te vestigen.

hulp,¹² maar waar de overheid zich tegen burgers keert, kan er ruimte ontstaan voor alternatieve beschermheren. Deze alternatieve beschermers worden nu veelal aangeduid als narco-terroristen, warlords, georganiseerde misdaad of mafia. In essentie zullen ze niets anders doen dan wat drugsbestrijders doen die het monopolie over de regulering van drugsmarkten hebben veroverd, al is het meestal op kleinere schaal en met beperktere middelen.¹³ Wie van beide het beste beschermingscontract aanbiedt, maakt een goede kans het pleit in z'n voordeel te beslechten.¹⁴

Drugs en politiek geweld

Er zijn sterke argumenten die een nadere analyse van het verband tussen de drugshandel en politiek geweld rechtvaardigen. Zulke argumenten komen voort uit de specifieke context waarin zulke relaties totstandkomen (prohibitie en de daaruit voortvloeiende relatieve anarchie) en het soort wisselwerking dat er onder dergelijke omstandigheden ontstaat tussen actoren in de drugshandel en verschillende vormen van statelijk en niet-statelijke geweld. In deze context worden zowel drugsondernemers als ook gewapende ondernemers mogelijkheden geboden zich te onttrekken aan veel van die instituties die normaal gesproken beperkingen opleggen aan het handelen van marktactoren en aan hen die geweldsmiddelen bezitten. Drugsondernemers en gewapende ondernemers kunnen zo de schaal van hun activiteiten uitbreiden, veelal ten koste van de samenleving en de capaciteit van staten om diensten aan hun burgers te verlenen.

Marokko en Afghanistan lijken er op dit moment heel verschillend voor te staan waar het de rol van gewapende ondernemers betreft,

12 Voor een belangrijke analyse van de rol van zelfhulp in omstandigheden waar de overheid het laat afweten zie Black (1983).

13 Vadim Volkov (2002) heeft deze logica beschreven voor de wijze waarop de economie in Rusland onder controle kwam van de 'georganiseerde misdaad' die – in essentie – die functies vervulde die de staat, na de val van de Soviet-Unie, bij gebrek aan regelgeving en betrouwbare wetshandhaving, niet meer in staat was te volbrengen. Voor een dergelijke analyse van de rol van de mafia in Sicilië zie Gambetta (1993).

14 Een even sprekend als stuitend voorbeeld van hoe dit proces kan verlopen wordt gegeven door Colombia waar het falen van de staat om drugsondernemers, cocaboeren en grote delen van de gewone bevolking te beschermen, aan paramilitairen en guerrilla's de ruimte heeft gegeven om hun beschermingscontract aan drugsondernemers en andere delen van de bevolking op te leggen.

zeker als de geplande drugsoorlog in Afghanistan wordt doorgezet. Aangezien het staatsvormingsproces in Afghanistan nog goeddeels van de grond moet komen, zal drugsbestrijding daar vooralsnog nauwelijks te onderscheiden zijn van oorlogsvoering, terwijl in Marokko nog enigszins een sociaal contract wordt opgehouden. Het is waarschijnlijk dat dit een groot verschil zal gaan maken voor de mate waarin drugsondernemers ook een motief hebben om geweld te ondersteunen.

Of deze dynamiek een stimulans kan betekenen voor islamistisch terrorisme is moeilijk te beantwoorden. Wellicht meer dan drugsondernemers zelf zou de bevolking in deze landen zich aangesproken kunnen voelen door het morele reveil van radicale islamitische organisaties wanneer ze bekneld raakt tussen een overheid die haar macht uitoefent via afpersing, protection rackets, en repressie aan de ene kant en exploitatieve drugsondernemers aan de andere kant.

In Marokko lijkt het vooral te gaan om mensen die in algehele clandestiniteit leven, zonder hoop op verbetering, die zich voelen aangesproken tot de extremistische idealen en gewelddadige voorschriften van een radicale islam. Zij zijn het die nu het gat vullen dat is ontstaan door de algehele afwezigheid van de staat in de sloppenwijken van steden als Casablanca, en die zich geïnspireerd voelen tot een gewelddadige verandering in de sociale orde (Belaala, 2004). Vergeleken met hen hebben drugsondernemers in dat land weinig te klagen.

De drugsindustrie is uiteindelijk maar een van de vele mogelijkheden om geweld te financieren, zoals het ook slechts een in omvang beperkte sociale sector is van waaruit steun voor islamitisch extremisme en andere vormen van politiek geweld voort kan komen. Zowel onderdelen van staten als gewapende groepen die zich tegen bestaande regimes verzetten, vinden in de drugshandel en de drugsbestrijding echter een uitgelezen mogelijkheid om militaire projecten te financieren en te legitimeren. Juist omdat de drugshandel buiten de wet is gesteld, biedt zij de mogelijkheid voor gewelddadige ondernemers om gelden te genereren die buiten de controlemechanismen vallen waarmee burgers een rem kunnen zetten op politieel/militair aventurisme (de strijd van de Turkse staat tegen de Koerden en de financiering van de Nicaraguaanse contra's zijn hier voorbeelden van). In het geval van gewapende oppositiegroepen biedt deze omstandigheid daarnaast het voordeel dat zij het reguleringsgat kunnen vullen dat overheden via het verbodsregime hebben gecreëerd. Dit laatste is met name het geval in streken waar coca- en opiumboeren van de

regering te duchten hebben en daarom gevoeliger zijn voor de alternatieve bescherming die gewapende groepen hun kunnen bieden (zoals bijvoorbeeld Sendero Luminoso in Peru en de Farc in Colombia). Maar ook in vele andere regio's biedt juist de drugshandel een manier om de gewapende strijd te financieren zonder een beroep te hoeven doen op de bevolking om daar financieel aan bij te dragen. Dit zou sterk bij kunnen dragen aan de kans dat ze de steun van de bevolking ook kunnen behouden.

De drugs- en oorlogsliteratuur geeft vele voorbeelden waarin deze logica tot uitdrukking komt. In Tadjikistan en Uzbekistan, in de Kaukasus, Koerdistan en de Balkan zijn in het afgelopen decennium oorlogen gevoerd waarin strijdende partijen zichzelf gedeeltelijk via de drugshandel hebben financierd. In al deze gevallen betreft het de doorvoer van Afghaanse opiaten naar consumenten in met name Europa en Rusland. In vele van deze conflicten hebben moslimextremisten zich tevens een prominente rol verworven. Het is niet onwaarschijnlijk dat dit laatste samenhangt met de mogelijkheden die zijn gecreëerd door sociale netwerken die hun oorsprong vinden in wat vaak als al-Qaeda wordt aangeduid.¹⁵ Een dergelijke ontwikkeling zou kunnen leiden tot een grotere overlap tussen drugsondernemers en dit soort gewapende ondernemers, wat de winstgevendheid aanzienlijk zal verhogen.

Besluit

Het hoeft niet zo te blijven. Drugsbestrijding in Afghanistan zou de opiumproductie naar een ander deel van de wereld kunnen verplaatsen. De aanwezigheid van Navo-troepen, evenals de algemene uitbreiding van het verkeer tussen Afghanistan en Europa zou ertoe kunnen leiden dat de overlandse drugsroutes worden vervangen door een luchtbrug voor drugs. Of, in het beste geval zou een toekomstige regering van Afghanistan een licentie verwerven van de International Narcotics Control Board (INCB) voor de productie en export van opiaten, zoals ook Turkije, India, Frankrijk, Spanje en Australië hebben. Zo'n exportlicentie zou het haar een stuk makkelijker maken legitiemiteit te verwerven en het monopolie op belastinghefing, op het legitiem gebruik van geweld te verwerven en haar helpen de bevolking

¹⁵ Napoleoni (2004) draagt veel tot deze stelling bij.

van noodzakelijke diensten te voorzien. Het succes waarmee Zwitserland zijn opiummarkten onder staatscontrole heeft gebracht – door opiaten van de Franse farmaceutische industrie te betrekken en onder strenge controle aan problematische gebruikers te verstrekken – mag hierbij tot voorbeeld strekken. Zij hebben zo de zwarte markt aanzienlijk teruggedrongen, drugsgebruikers een betere kans op overleven geboden en de samenleving bevrijd van een groot deel van de overlast en criminaliteit die vroeger door drugsgebruikers en handelaren werd veroorzaakt (Killias, 2000). Het alternatief is dat de internationale protection racket waartoe het verbodsregime is geworden alleen nog maar meer bij zal dragen aan de waarschijnlijkheid dat ook de oorlog tegen terreur zich als een soortgelijk racket blijft uitbreiden.

Literatuur

- Barnett R.R.**
The political economy of war and peace in Afghanistan
http://www.eurasianet.org/resources/regional/rubin_on_afgistan.htm
1999
- Belaala, S.**
Misère et djihad au Maroc
Le monde diplomatique, november 2004
www.mondediplomatique.fr/2004/11/belaala/11654
- B.I.C.C. (Bonn International Center for Conversion)**
Confronting Afghanistan's security dilemma, Brief 28
- Black, D.**
Crime as social control
American sociological review, 48e, nr. 1, 1983, p. 34-45
- Commission of the European Communities**
Communication from the commission to the council and the European Parliament on the prevention of and the fight against terrorist financing through measures to improve the exchange of information, to strengthen transparency and enhance the traceability of financial transactions
Brussels, 20.10.2004 COM(2004) 700 final, 2004
http://europa.eu.int/comm/councils/bx20041216/com_2004_700en.pdf
- Elias, N.**
The civilizing process
Oxford, Blackwell Publishers, 2000

- Evans, P.
Predatory, developmental, and other apparatuses; a comparative political economy on the third world state
Sociological forum, 4e jrg., nr. 4, 1989, p 561-587
- Gambetta, D.
The Sicilian mafia; the business of private protection
Cambridge, Harvard University Press, 1993
- INCB (International Narcotics Control Board)
Report of the International narcotics Control Board 1999
www.incb.org/e/ind_ar.htm
- Killias, M., M.F. Aebi
The impact of heroin prescription on heroin markets in Switzerland
Crime prevention studies, 11e jrg., 2000, p. 83-99
- Migdal, J.
Studying the state
In: M. Lichbach en A. Zuckerman (red.), *Comparative politics; rationality, culture, and structure*, New York, Cambridge University Press, 1997, p. 208-235
- Miron, J.A. 2000
Prohibitions and the prices of prohibited goods; evidence from the markets for heroin and cocaine
Boston, Boston University, Department of Economics, 11 augustus 2000 (ongepubliceerd)
- Napoleoni, L.
NV Terreur; de nieuwe economie van de terreur
Amsterdam, Arbeiderspers, 2004
- Naylor, R.T.
The insurgent economy; black market operations of guerrilla organizations
Crime, law and social change, 20e jrg., nr. 13, 1993, p. 13-51
- North, D.
De opkomst van de westerse wereld; een nieuwe economische geschiedenis
Den Haag, Martinus Nijhof, 1980
- OGD (Observatoire Géopolitique des Drogues)
La géopolitique mondiale des drogues 1998/1999
Rapport Annuel, 2000
- OESD (Observatorio español sobre drogas)
Informe 1, 1998
www.gva.es/bs/dd/biblioteca/publicacions/oed-1.pdf
- OESD (Observatorio español sobre drogas)
Informe 6,
www.msc.es/pnd/publica/pdf/oed-6.pdf, 2003
- Tilly, C.
War making and state making as organized crime
In: P. Evans, T. Skocpol e.a. (red.), *Bringing the state back in*, New York, Cambridge University Press, 1985, p. 169-191
- Tilly, C.
Coercion, capital and European states AD 990-1992
Cambridge, Blackwell, 1997 [1990]

TNI (Trans National Institute)

Plan Afghanistan, Drug Policy Briefing 10, Februari

www.tni.org/policybriefings/brief10.htm, 2005

U.S. House of Representatives

Afghanistan, drugs and terrorism and U.S. security policy; hearing before the Committee on International Relations, 12 februari 2004, Washington

http://www.house.gov/international_relations/108/91798.pdf

UNODC/Royaume du Maroc
Morocco Cannabis Survey 2003, Executive Summary

www.unodc.org/pdf/publications/morocco_cannabis_survey_2003_exec_sum.pdf, 2003

UNODC

Afghan Opium Survey

www.unodc.org/pdf/afg/afghanistan_opium_survey_2004.pdf, 2004

UNODC

Veen, H.T. van der

Taxing the drug trade; coercive exploitation and the financing of rule

Crime, law and social change, 40e jrg., nr. 4, 2003b, p. 349-390

Veen, H.T. van der

The trans-mediterranean drug complex; drug trade, drug control and the prospects for instituting social, political and economic rights

Mediterranean politics, 9e jrg., nr. 3, 2004, p. 515-541

Volkov, V.

Violent entrepreneurs; the use of force in the making of Russian capitalism

Ithaca (NY), Cornell University Press, 2002